

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології та політології

САВИЦЬКА ЯНА СЕРГІЇВНА

УДК
314.15-026.49-053.6(477) (043.3)

**«ВІДТІК ОСВІЧЕНОЇ МОЛОДІ ЗА КОРДОН ЯК МІГРАЦІЙНИЙ
ТРЕНД В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ»**

Спеціальність 054 – Соціологія

Автореферат
кваліфікаційної роботи на здобуття другого (магістерського)
рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою
спеціальності 054 «Соціологія»

Миколаїв – 2022

Кваліфікаційною роботою є рукопис.

Робота виконана у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент

Фесенко Артур Михайлович,

Чорноморський

національний університет

імені Петра Могили,

доцент кафедри соціології та політології

Рецензент: Рябенко Олександр Вікторович,

начальник управління молодіжної політики

Миколаївської міської ради

Захист відбудеться «24» лютого 2022 року о 10:00 на засіданні екзаменаційної комісії Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, аудит. 10-10б.

З роботою можна ознайомитися у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Науковий керівник

А. М. Фесенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що розгортання масштабних міграційних процесів у сучасному суспільстві втягує у свою орбіту мільйони людей по всьому світу. Причому участь у міграційних процесах зумовлює й соціально-психологічні наслідки, що полягають у формуванні відповідних ціннісних орієнтацій, мотивацій та настанов людей, стає невід'ємною частиною їхньої соціальної поведінки.

Особливу увагу треба приділити молоді, яка, в силу свого потенціалу соціальної мобільності, об'єктивно притаманного її віку, стала найактивнішим учасником міграційних процесів. Молоді люди працюють в закордонних компаніях, підробляють на сезонних роботах, навчаються в закордонних університетах і коледжах, проходять стажування в міжнародних організаціях та активно подорожують світом. А міграційний «відтік» молоді став своєрідним «мейнстрімом» міграційних процесів багатьох країн, що не входять до числа соціально-розвинених чи «взірцевих».

І в Україні протягом багатьох років спостерігається посилення тенденцій зростання виїзду за кордон молоді, зокрема студентів і випускників ЗВО, формування в них певних намірів, настанов, орієнтацій.

У структурі робочої сили України сформувався багатомільйонний контингент молодих осіб, для яких зовнішня міграція, перш за все, є основним видом зайнятості й першорядним джерелом доходів. Зовнішня міграція молоді впливає на демографічну, соціальну й економічну ситуацію в країні. Головними причинами, які

змушують українську освічену молодь залишати свої оселі в пошуках кращого життя, є соціальні та економічні основи. Це, зокрема, низький рівень заробітної плати, малі шанси задовольнити свій професійний попит на бажане робоче місце, неактуальність обраної професії на ринку праці, неофіційний характер працевлаштування у багатьох сферах, відсутність відповідних умов праці, соціальної захищеності, і нарешті, значні масштаби безробіття.

Тому з України у пошуках роботи мігрують переважно представники найбільш економічно продуктивного віку. І хоча при цьому чимало молодих мігрантів працюють на некваліфікованих та неprestижних робочих місцях, які не відповідають їхній освіті та професійному рівню – це не зупиняє українську молодь. З кожним роком все більше міцнішають молодіжні міграційні наміри та настанови, зростає міграційний потенціал, а це є підтвердженням того що система життєвих цінностей молоді змінюється.

Чимало дослідників-науковців займалися вивченням трудової міграції, у тому числі молодіжної. Серед найбільш значущих – аналітичні праці таких відомих соціологів, як Є. Головаха, М. Касьянова, Е. Лібанова, О. Малиновська, Л. Хижняк, О. Позняк, Г. Щерба, М. Шульга, І. Мостова, Н. Пархоменко, М. Романюк, Л. Рибаківський.

Питанням освітньої міграції займалися такі вчені як: Н. Степанюк, О. Біляковська, Н. Павліха, О. Малиновська, В. Іонцев та інші.

Нарешті, проблеми міграційних намірів молоді у своїх працях висвітлюють О. Балакірєва, О. Блинова, К. Коперсак, Д. Мельничук, А. Смалійчук та інші.

Огляд останніх наукових публікацій дає підстави стверджувати, що міграційна проблематика молоді, зокрема у сфері міграційних намірів та орієнтацій, їхнього впливу на перспективи розвитку країни є актуальною, й тому потребує подальшого розгляду та вивчення. В Україні спостерігається тенденція щодо подальшого розгортання зовнішньоміграційних процесів за участю молоді, яка прагне задовольнити свої потреби у працевлаштуванні та покращення власного добробуту на більш високому рівні, ніж це можливо за наявних українських умов.

Отже, наукове дослідження проблем зовнішньої міграції серед освіченої молоді за сучасних глобалізаційних умов є актуальним і практично значущим.

Мета роботи: охарактеризувати зовнішньоміграційну активність української освіченої молоді як «відтік за кордон».

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішувати наступні **завдання**:

1. Розглянути міграційні процеси та міграційні наміри у площині соціологічного дискурсу;
2. Охарактеризувати освічену молодь як мобільна соціальна група, схильну до участі у міграційних процесах;
3. Проаналізувати освітню та трудову міграційну активність освіченої молоді як тренду сучасної доби.
4. Охарактеризувати зовнішньо-міграційну активність освіченої молоді України;
5. Встановити основні фактори формування та поширеність міграційних намірів української освіченої молоді;

6. Сформувати уявлення про проблеми працевлаштування молоді в Україні як підгрунтя «відтоку» (зовнішньоміграційних намірів та активності);

7. Проаналізувати міграційну активність та міграційні наміри освіченої молоді м. Миколаєва за вторинним дослідженням;

8. Проаналізувати міграційний потенціал миколаївської освіченої молоді за результатами анкетного опитування;

9. Проаналізувати особливості зовнішньоміграційної активності освіченої молоді міста Миколаєва за результатами глибинного інтерв'ю.

Об'єктом дослідження є зовнішньоміграційна активність молоді.

Предметом дослідження є процеси «відтоку» за кордон української освіченої молоді, що мають місце за сучасних умов.

Методи дослідження. У даній роботі були використані загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, класифікація, узагальнення. Було використано також статистичні методи обробки даних, вторинний аналіз соціологічної інформації. Із емпіричних методів було використано анкетне опитування (студентів миколаївських ЗВО) та глибинне інтерв'ю (освіченої молоді м. Миколаєва).

1. Статистичний метод являє собою аналіз статистичних даних про кількість молодих людей, які налаштовані на еміграцію, про зайнятість та безробіття молоді за віковими підгрупами, динаміку постійних, трудових, навчальних та вимушених молодих мігрантів.

2. Соціологічний метод було використано для вторинного аналізу даних соціологічних досліджень, зокрема проведених

вітчизняними дослідниками репрезентативних опитувань (анкетувань та інтерв'ювань) студентської молоді 4-5 курсів, аспірантів основних вузів в місті Миколаєві та країні загалом, випускників ЗВО як молодих спеціалістів з метою визначення частки потенційних мігрантів серед освічених молодих людей в середньо- або довгостроковій перспективі. Опитування проводилося методом інтерв'ювання та анкетування. В опитуванні потенційних мігрантів особливу увагу приділялася аналізу наступних аспектів: настрої та наміри освіченої молоді щодо можливості переїзду за кордон, а саме думки молодих респондентів щодо перспектив навчання або працевлаштування в іншій країні; причини масштабного безробіття серед молоді, умов самореалізації за кордоном.

Наукова новизна одержаних результатів. На захист виносяться такі положення, що претендують на статус наукової новизни:

набуло подальшого розвитку:

- концептуалізація міграційної мобільності освіченої молоді;
- систематизація факторів формування та поширеності міграційних намірів освіченої молоді за сучасних українських умов.

удосконалено:

- інструментарій, використовуваний для анкетування та інтерв'ювання молодих освічених мігрантів.

Теоретична значущість роботи полягає у систематизації наукових уявлень про зовнішньоміграційні процеси за участю освіченої молоді та фактори їх розгортання, що розгортаються нині на теренах України та характеризуються як її «відтік».

Практичне значення роботи. Матеріали та висновки про міграційну активність освіченої молоді, представлені у даній роботі, можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Соціологія молоді», «Соціологія праці та зайнятості населення», «Соціологія міграційних процесів», «Соціальна політика».

Також вони можуть стати у нагоді для діяльності профільних структур державного управління та місцевого самоврядування, що виробляють політику та управлінські заходи для поліпшення ситуації в освітній сфері, на ринку праці, коректування молодіжної політики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи доповідались на 2-х науково-практичних конференціях:

1. Савицька Я. С. Людський капітал української молоді, як потенційних студентів у закордонних країнах. *Соціологія у (пост)сучасності* : зб. тез доп. XIX міжнар. наук. конф., м. Харків, 18-19 берез. 2021 р. Харків, 2021. С. 110 – 111;

2. Савицька Я. С. Проблеми працевлаштування молоді в Україні. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 23 – 24 листоп. 2021 р. Львів, 2021. С. 39 – 40.

Публікації. За темою дипломного дослідження була опублікована 1 наукова стаття у фаховому виданні «Virtus» у співавторстві з науковим керівником, кандидатом історичних наук, доцентом кафедри соціології та політології ЧНУ ім. Петра Могили Фесенком А. М.:

Фесенко А. М., Савицька Я. С. Міграційні наміри української освіченої молоді: формування та поширеність. *Virtus*. 2022. № 60. С._-

_. (прийнято до друку)

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 17 таблиць, 4 додатки. Загальний обсяг роботи – 135 сторінок, з них основного тексту 99. Список використаних джерел включає 70 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, надано дані про апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження міграційної активності молоді»** проаналізовано зміст основних понять, які використовуються в роботі, сформувано наукове уявлення про міграційну активність молодих людей у світовому масштабі на ґрунті поєднання соціальних, економічних та політичних факторів.

У *підрозділі 1.1 «Міграційні процеси та міграційні наміри як предмет соціологічного дослідження»* було розглянуто різні концептуальні варіації визначення таких понять як соціальна мобільність, міграція, міграційні наміри / настрої / орієнтації. І хоча дати єдині визначення цим поняттям, виявилось неможливим через різноманітність тлумачень різними авторами, але, факт в тому, що всі ці поняття пов'язані єдиним кінцевим результатом – спонуканням до переміщення з одного місця до іншого.

У *підрозділі 1. 2 «Освічена молодь як мобільна соціальна група, схильна до участі у міграційних процесах»* описується найактивніший учасник міграційних процесів – освічена молодь як основний носій інтелектуального і фізичного потенціалу суспільства. Саме вона має велику соціальну та професійну перспективу, здатна швидше інших соціальних груп суспільства оволодіти новими знаннями, професіями та спеціальностями, і через це є достатньо

мобільною. Зараз міграційна активність для багатьох молодих людей все більше стає невід'ємною частиною їхнього життя, яка визначає його спосіб, відповідні ціннісні орієнтації, мотивації, настанови та є неабияким фактором формування життєвих планів та стратегій. В цьому і полягає специфіка міграції освіченої молоді – для молодих мігрантів виїзд за кордон є шансом «подорожування у бажане для себе майбутнє».

У підрозділі 1.3 «Освітня та трудова міграційна активність освіченої молоді як тренд сучасної доби» розглянуто проблему освітньої та трудової міграції серед освіченої молоді. Мільйони молодих, і головне, освічених людей по всьому світу просто не можуть знайти роботу або отримують за свою працю мізерну заробітну плату у власних країнах, що й спонукає їх залишати свою оселю та вирушати за кордон у пошуках кращих робочих місць та власних життєвих перспектив. Виявлено, що освітня міграція, так само, як і трудова, є певним викликом для обох країн: і тієї, що приймає, і тієї, що надсилає, але являється менш шкідливою тільки в тому випадку, якщо молода людина вирішить повернутися із закордонними знаннями до своєї країни, а не емігрувати повністю. Наразі зовнішня міграція – і трудова, і, ще більшою мірою, освітня – для значної частини людей по всьому світу виконує функції соціального ліфту, забезпечуючи можливість швидкого підвищення рівня життя і надаючи «перепустку» до ринків праці розвинутих, переважно західних країн.

Другий розділ «Міграційна активність української молоді та проблема «відтоку» освіченої молоді за кордон» присвячений аналізу поширення проблеми «відтоку» освіченої молоді за кордон на прикладі сучасного українського суспільства.

У підрозділі 2.1 «Зовнішньо-міграційна активність освіченої молоді України: тренди та особливості» розглядаються фактори та особливості зовнішньої міграції серед української освіченої молоді. Україна з кожним роком все більше втрачає інтелектуальні ресурси, які одержують можливість та ставлять за пріоритет виїзд за кордон на роботу або навчання, й нерідко – на постійне місце проживання. З'ясовано, що саме успішні молоді люди віком до 35 років із вищою освітою – шукачі кращої долі. Спонукальні мотиви міграції мають досить різноманітний характер. Якщо на початку незалежності міграція носила більше етнічний та релігійний характер, то у подальшому основною причиною міграції були економічні фактори, передусім низький рівень життя. Сьогодні ж на перший план серед міграційних мотивів виходять соціально-економічні фактори: окрім «заробітчанства», має місце й прагнення до розбудови успішної кар'єри та життєвої самореалізації. Також виявлено, що важливими особливостями та фактором зовнішньо-міграційної активності вітчизняної молоді є знання іноземних мов, знецінення праці, насамперед кваліфікованої праці (вчителі, лікарі, науковці), якість освіти, яка уражена корупцією та неефективність діючої державної соціальної політики.

У підрозділі 2.2 «Формування та поширеність міграційних намірів української освіченої молоді» розглянуто основні засади формування та поширеності міграційних намірів освічених молодих людей України. Виявлено припущення, що на виникнення та формування міграційних намірів молоді здатний впливати ціннісний чинник, а саме нечіткість, «розмитість» соціальної, зокрема, етнічної ідентичності, нездатність визначитись щодо цінностей, життєвих

планів та орієнтирів. А неспроможність цього зробити у своїй державі – це втрата можливості досягти бажаного рівня життя та самореалізації. Основна визначальна ознака такого стану – «знецінення людини в її культурно-історичному, ментальному образі, руйнування етичних, моральних ідеалів соціального співжиття. Перебуваючи у пошуках ширших можливостей для самореалізації, молоді люди все частіше відмовляються від колективної та національної ідентичності на користь індивідуальної, вони намагаються поліпшити якість свого життя, їдуть за кордон, щоб змінити суспільне оточення. З'ясовано, що на формування та поширеність міграційних намірів впливає ЗМІ, які транслиють закордонне життя ідеєю «далекого раю», на що нерідко й «ведеться» українська освічена молодь. Серйозною засадою є й зневіра у поліпшення ситуації в Україні.

У підрозділі 2.3 «Проблеми працевлаштування молоді в Україні як підґрунтя «відтоку» (зовнішньоміграційних намірів та активності)» було розглянуто та проаналізовано основні тенденції такої гострої проблеми як працевлаштування молодих людей в Україні і спонукання їх до здійснення зовнішньої міграції. Виявлено, що основними проблемами, з якими стикається освічена молода людина на «трудоному старті», – це саме пошук першої роботи та вдалий початок трудової діяльності. Проблеми зайнятості молоді на ринку праці обумовлені певними особливостями трудової поведінки і соціального стану, а саме: значною вразливістю та низькою адаптованістю до навколишнього економічного та соціального середовища, досить високим рівнем освіти та підвищеними вимогами щодо працевлаштування (престижу, заробітку), характеру, змісту й

умов роботи. З'ясовано, що на реальному ринку праці молодь є менш конкурентоспроможною, програючи боротьбу за працевлаштування досвідченим дорослим фахівцям. Це – основна причина молодіжного безробіття на офіційному ринку праці. Проблему трудової зайнятості молоді загострюють низькі офіційні зарплати, які пропонуються молоді на початку її трудового шляху. Невисокий заробіток, відсутність підтримки та перспектив – усе це значно звужує можливості сучасної освіченої молоді. На ринку праці в Україні давно простежується проблема невідповідності знань, умінь та навичок, отриманих ЗВО, та саме запитом роботодавців. Тому й не дивно, що всі ці відповідні проблеми з працевлаштуванням змушують молодих людей обирати найбільш прийнятну адаптаційну стратегію – міграцію за кордон з метою прийнятних за розміром та стабільних заробітків.

У підрозділі 2.4 «Освічена молодь м. Миколаєва: міграційна активність та міграційні наміри» був розглянутий аналіз вторинного дослідження міграційних орієнтацій та намірів освіченої молоді, а саме студентів – старшокурсників чотирьох провідних ЗВО м. Миколаєва. З'ясовано, що переважна більшість студентів-старшокурсників в контексті реалізації своїх життєвих планів все ж таки розглядають такий, на їхню думку, перспективний варіант, як від'їзд та закордонне працевлаштування. Опитана молодь визначила найбільш типові причини, через які формуються та поширюються певні трудові міграційні наміри, серед них: «кращі умови праці, які їм пропонує роботодавець за кордоном», «високий рівень заробітної платні, що пропонує закордонний роботодавець» та «повну відсутність фінансової стабільності та перспектив розвитку на території України». Деякі студенти мають намір виїхати за кордон на постійне місце

проживання, і, також, розглядають такий варіант як поїздки на тимчасові заробітки до іншої країни. Якщо говорити про міграційні орієнтації, то половина опитаних мають бажання поїхати працевлаштуватися до англомовних країн, а саме Канада, США, Велика Британія, Австралія та інші – тобто, до тих країн які мають високий рівень життя та надають повний комплекс соціальних можливостей для нашої освіченої молоді. Ще один серйозний фактор – це відсутність бачення позитивних перспектив на рідній землі: опитані студенти здебільшого вважають, що в найближчому майбутньому перспективи розвитку соціально-економічного та політичного характеру в Україні мають негативні наслідки. Загалом, дане дослідження показало, що респонденти позитивно ставляться до зовнішньої трудової міграції, вважають її поширеною та природною за умов, що склалися на Україні.

У третьому розділі «Сучасні міграційні тенденції: досвід української освіченої молоді» представлено результати проведеного автором емпіричного соціологічного дослідження щодо зовнішньо міграційного потенціалу та його особливостей серед миколаївської молоді.

У підрозділі 3.1 «Міграційний потенціал миколаївської освіченої молоді (за результатами анкетного опитування)» було з'ясовано, що більша частина освіченої молоді виявила наміри щодо виїзду за кордон. І якщо б у молодих людей відкривалася перспектива виїзду за кордон, то вони б віддали перевагу переїхати до іншої країни на постійне місце проживання (ПМЖ). Висвітлено й те, що хоча більшість опитаних ще не вирішили куди саме хочуть відправитися, але видно, що в пріоритеті, по перше, країни східної та центральної

Європи, а по-друге, англомовні країни світу. Визначено, що значна кількість студентів за часи свого навчання не брала участі у програмах міжнародного обміну і деякі навіть не знають про такі, але чимало опитаних виявили бажання дізнатися про такі програми. З'ясувалося й те, що більшість опитаних наголосили на тому, що дали б згоду працювати за кордоном не за своєю спеціальністю. А також, студенти, як представники освіченої молоді, відзначили, що основною причиною її відтоку кордон є погіршення стандартів життя, низькій рівень оплати та погані умови праці в Україні.

У підрозділі 3.2 «Особливості зовнішньоміграційної активності освіченої молоді міста Миколаєва (за результатами глибинного інтерв'ю)» було визначено, що майже для всіх молодих людей досвід перебування за кордоном являвся у роботі, намірів щодо навчання за кордоном більшість не має, і участі у міжнародній програмі обміну всі респонденти не брали. Вся кількість опитаних відзначила, що вирушала за кордон власне на заробітки і працювала у найрізноманітніших компаніях та організаціях, а періодичність поїздок була у всіх індивідуальна. Повторно мігрувати за кордон налаштована більшість респондентів. Відповіді щодо труднощів до адаптації за кордоном та негативного ставлення до себе з боку роботодавця мали розбіжності. Майже всі опитані працювали за кордоном офіційно і не мали з цим проблем, відносній більшості сподобалося та робота, на якій вони працювали. За спеціальністю в іншій країні працювала більшість і їх все влаштувало. Коли порівнювали працевлаштування за кордоном та в Україні, всі відповіли, що присутня відмінність у зарплаті, умовах праці та ставленні до людей. Також на багатьох у міграційному плані вплинуло поширення пандемії. Стосовно впливу

безвізового режиму, то більшість цього впливу не відчула. До того ж велика кількість молодих людей має бажання виїхати до омріяної країни на ПМЖ. І останнє, всі респонденти не вірять у те, що Україна зможе повернути собі інтелектуальні ресурси.

Отже, отримані результати майже повністю підтверджують максимальну спрямованість у сторону зовнішньої міграційної активності та посиленням міграційного потенціалу, оскільки більшість опитаної освіченої молоді налаштовані на різного роду поїздки за кордон, і ті хто вже були там - задоволені усіма умовами, зокрема працевлаштуванням, ставленням до людей та рівнем життя. Тому молоді освічені українці мають бажання і у подальшому мігрувати до інших країн світу для пошуків роботи та кращого життя в цілому.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу праць та концепцій чисельних дослідників було операціоналізовано базові поняття та концептуальні засади соціологічного вивчення міграційної активності. Наведені концептуалізації дозволили окреслити початковий і головний етап міграційного процесу – прийняття рішення про міграцію. А саме сформовані міграційні наміри і дали поштовх для прийняття цього рішення.

Як з'ясувалося, освічена молодь – це, перш за все, мобільна соціальна група, яка в силу своїх інноваційних поглядів здатна змінити та поліпшити своє життя. Сучасне покоління молодих освічених людей уособлює собою яскраве майбутнє, яке постійно розширюється, змінюється і динамічно розвивається. Освічена молодь остаточно відійшла від радянського способу мислення, стала більш оптимістичною щодо майбутнього і прагне реалізовувати своє життя у найбільш соціально привабливих для себе та життєво комфортних умовах. Ці фактори і дають підставу виникнення у свідомості молодих людей певних міграційних намірів, що є ключовим фактором «відтоку» такої молоді за кордон у пошуках кращої долі.

Актуальність проблеми освітньої та трудової міграції з кожним роком набирає все більше обертів. Особливо, це торкнулося освіченої молоді, яка в силу своєї мобільності, енергійності, ідеально відповідного віку здатна здійснювати поїздки за кордон з метою здобути якіснішу освіту в престижних вузах або влаштуватися на перспективну роботу з високим заробітком. Освічену молодь залучають програми навчання(академічного обміну) та умови праці, які надає країна-реципієнт. При цьому країни-донори втрачають

талановиту молодь, яка прагне реалізувати свій освітній та трудовий потенціал якомога найкраще. Ця невтішна ситуація вимагає розробки спеціальних заходів країною-донором: підвищення якості професійного навчання, надання можливості працевлаштування за спеціальністю та, в принципі, місця на ринку праці.

Міграційна активність освіченої молоді не змогла не торкнутися і території України. Ще на початку незалежності міграційна активність носила більше етнічний та релігійний характер, то пізніше на перший план вийшли соціально-економічні показники. Окрім заробітчанства за кордоном, освічені молоді люди почали бачити можливість побудувати успішну кар'єру та вдало самореалізуватися у житті. Адже в Україні праця знецінена, особливо кваліфікована, соціальні умови не є прийнятними, українська освіта уражена корупцією, бракує сучасної академічної культури. Звісно, освічена молодь, порівнюючи яке на неї чекає майбутнє на батьківщині і за кордоном, обере другий варіант на свою користь. Зовнішня міграція дає масштабний поштовх для «здійснення омріяних планів». Важливою особливістю зовнішньо-міграційної активності молоді виявилось знання іноземних мов. Раніше незнання мови було вагомим обмеженням, то сьогодні все інакше. І освічена молодь залюбки вивчає іноземні мови та здатна вільно переміщатися територією іншої країни. Тим доречнішим став безвізовий режим, який ще більше полегшив бажання молоді мігрувати до інших країн.

Було припущено, що на виникнення та формування міграційних намірів молоді здатний впливати, перш за все, ціннісний чинник. Молода людина прагне «знайти своє місце під сонцем» та усвідомити свою ідентичність. Неспроможність цього зробити у своїй

державі – це втрата можливості досягти бажаного рівня життя та самореалізації. З кожним роком ціннісні орієнтири молодих людей змінюються на більш прагматичні. Якщо порівнювати радянські роки з сучасністю, то зараз, наприклад, трудова діяльність розглядається здебільшого як засіб задоволення матеріальних, особистих потреб, а не як сфера патріотичної відданості рідній землі та прагнення зробити внесок у її розвиток. І така ситуація є яскравим прикладом того, що відбувається масштабний «зсув» системи цінностей з колективних та національних – на особистісні. Молодь не стримує навіть той факт, що вони є уродженцями своєї країни і повинні залишатися в ній,кладаючись у її розвиток. Має місце і такий фактор формування міграційних намірів як не затребуваність обраної професії на ринку праці. Молоді люди під впливом уявлень «про престижність» та «моду» певної професії формують в собі бажання вступити саме на неї, а в дійсності виявляється, що вона не є розвинутою на території України. Також, звичайно, важливою умовою для формування міграційних намірів молодих інтелектуалів є складна економічна ситуація в Україні. Всі ці невітні фактори і являються рушійною силою для формування міграційних намірів серед освіченої молоді.

Дуже гостро стоїть проблема пошуку роботи для сучасної освіченої молоді, адже ця група людей становить третину від загальної кількості безробітних. З'ясувалося, що проблеми молоді під час працевлаштування починаються після того, як молодий фахівець залишає університет з дипломом. Знайти вакансію практично неможливо, тому багатьом доводиться працювати поза межами своєї спеціалізації, або взагалі їхати на роботу за кордон. На ринку праці України з року у рік фіксується дисбаланс між попитом на робочу силу

та її пропозицією, а вимоги роботодавців до молодого фахівця з рівнем та якістю його освіти не узгоджуються. Тобто, значною перешкодою, на думку роботодавця, є відірваність знань від практики, невідповідність до роботи в реальному трудовому просторі та незрозуміння того, як, взагалі, ця робоча система працює. Також, на ринку праці молодь є менш конкурентоспроможною, програючи боротьбу за працевлаштування досвідченим дорослим фахівцям. Це є основною причиною молодіжного безробіття на офіційному ринку праці. Вагомою причиною виявилось і те, що молоді люди також переживають важкі часи в інших сферах: соціальне самовизначення, житлові проблеми, труднощі з адаптацією до економічного середовища тощо. Виникає парадокс: українська молодь, найбільш перспективна та найсильніша категорія, виявляється в той самий час найбільш вразливою. В молодіжному середовищі поширюються такі форми адаптації, як нерегламентована зайнятість (зокрема, одержання доходів у тіншовому секторі), вторинна зайнятість, самозайнятість і поштовх до зовнішньої трудової міграції. Тому, невисокий заробіток, відсутність підтримки та перспектив – усе це значно звує можливість сучасної освіченої молоді на території своєї держави. Через це, молоде покоління дуже мотивує робота за кордоном, яка, на їхню думку, справді, принесе «відмінні плоди».

Освічене молоде покоління Миколаївської області також залучене до різного роду закордонних переміщень. За даними місцевих соціологічних досліджень останніх років (2016-2017) з'ясувалося, що студентська молодь вельми активно розмірковує стосовно виїзду за кордон на «пошуки кращого життя». Проведене опитування 2016 року показало, що наявність трудовіграційних намірів спостерігається

серед значної частини студентів. Молоді люди замислюються над тим, щоб виїхати та знайти роботу за кордоном. Серед типових причин, через які формуються та поширюються певні трудові міграційні наміри наявні були зафіксовані: кращі умови праці, які їм пропонує роботодавець за кордоном, високий рівень заробітної платні, що пропонує закордонний роботодавець, відсутність фінансової стабільності та перспектив розвитку на території України. За даними аналогічного дослідження 2017 року майже третина опитаних виявилася впевненою в тому, що краще майбутнє – саме за кордоном, а «не принципово, де влаштувати своє майбутнє життя – на Батьківщині чи за кордоном», відповіла ще майже половина опитаних. Судячи по таким показникам, освічена молодь м. Миколаєва достатньо песимістично оцінює можливість успішності реалізації власних життєвих, зокрема, трудових планів на рідній землі.

Зростаючі обсяги міграційних процесів вимагають вивчення не лише власне міграційної активності, але й міграційного потенціалу, параметрами якого міграційні настрої, наміри та орієнтації. Особливо це стосується освіченої молоді найбільш мобільної та схильної до міграції частини населення.

Провівши анкетне опитування серед студентів миколаївських ЗВО, було з'ясовано наступне.

По-перше, більшість респондентів замислюються над перспективою виїзду за кордон, особливо четверті курси (майже 2/3), адже вони майбутні випускники і мають уявляти своє майбутнє детальніше. У загальному ж відсотковому відношенні про таку перспективу замислюються 64% молоді, при цьому лише менше 5% осіб про такий варіант свого майбутнього зовсім не думають.

По-друге, на питання щодо віддання переваги тому чи іншому варіанту перебування за кордоном, половина опитаних студентів віддала б перевагу виїзду на постійне місце проживання (ПМЖ) за кордон, демонструючи тим самим еміграційні настрої, а на тимчасові заробітки виявило бажання виїхати п'ята частина опитаних осіб.

На питання стосовно того, до яких країн або груп країн молоді люди прагнули б мігрувати у пошуках роботи, освіти чи подальшого проживання, то відносна більшість освіченої молоді ще не обрала напрям свого міграційного руху. Проте ті, які вже визначилися на цей рахунок і найбільша їх кількість міркує над виїздом до країн східної та центральної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Австрія тощо), а також можуть вирушити до англомовних країн світу: США, Велика Британія, Канада, Австралія.

Далі, з'ясувалось, що більшість не брала участі у програмах міжнародного обміну, таких як WORK AND TRAVEL, CAMP AMERIKA, DAAD та ін., причому велика кількість опитаних просто не знають про такі програми, хоча у них є бажання дізнатися.

Стосовно роботи за кордоном не за своєю спеціальністю, то найвищий відсотковий показник отримав варіант «Залежно від змісту запропонованої роботи», а друге місце віддали варіанту «Погоджуюсь за будь-яких умов». Виявилось також, що хлопці більш схильні до власне заробітків за кордоном при будь-яких умовах праці, ніж дівчата, які віддають перевагу роботі з більш комфортними умовами.

Нарешті, розглянули питання про причини виїзду освіченої молоді за кордон. Перше місце посідає причина погіршення стандартів життя, низькій рівень оплати та погані умови праці в Україні, друге – причина низької якості освіти у вітчизняних ЗВО та невідповідності

одержаної освіти/кваліфікації запитає сучасного ринку праці, і третя – причина професійної самореалізації, оволодіння знаннями й навичками, що є недоступним на батьківщині.

Оскільки більшу частину міграційного відтоку складають молоді освічені люди, які виїжджають навчатися та працювати до інших країн світу, слід детальніше дослідити причини та наміри, які змушують їх мігрувати за кордон, залишатися там для навчання, роботи і життя.

Провівши глибинне інтерв'ю серед студентів-старшокурсників та випускників ЗВО, було виявлено наступне. Майже всі опитані працюють та являються випускниками ЗВО, за виключенням однієї особи, яка ще навчається на старшому курсі.

На питання щодо досвіду перебування за кордоном, майже всі респонденти обрали відповідь: «полягав у роботі», і ще один респондент мав досвід не тільки в роботі, а ще й у навчанні та стажуванні.

Стосовно поїздок за кордон на навчання, то більшість таких намірів не має. Також, всі молоді люди відзначили, що не брали участь у програмах міжнародного обміну, а за кордон вирушали тільки на заробітки і працювали у різноманітних галузях та організаціях. Періодичність же перебування в іншій країні для кожного була індивідуальною. А з труднощами адаптації до країн зарубіжжя та закордонної адміністрації стикнулася половина респондентів, здебільшого через мовний бар'єр. З'ясувалося й те, що у більшості були офіційно оформлені трудові відносини із закордонним роботодавцем і багатьом місце роботи та отриманий досвід дуже сподобалися.

Також, були з'ясовані думки респондентів на актуальну проблематику, пов'язану з виїздом за кордон у останні роки. Така гостра проблема як пандемія COVID-19 вплинула на більшість молодих людей, так як при в'їзді до іншої країни прийшлося постійно робити ПЦР-тест або ж певний час «сидіти» на карантині. А от безвізовий режим майже ні на кого не вплинув, але всі вважають, що це прекрасна можливість для подорожей. Щодо масового відтоку інтелектуальних ресурсів з України, молоді люди зовсім не дивуються, хоча такій сумній ситуації дуже пригнічуються. Але, на жаль, не вірять у те, що найближчим часом міграційна активність української молоді вщухне.

Нарешті, з'ясували наміри респондентів стосовно подальшої зовнішньої міграційної активності. Майже всі відзначили, що мають бажання і подалі здійснювати поїздки до інших країн, тим більше порівнюючи працевлаштування за кордоном та на Україні, де присутні суттєві відмінності у зарплаті, умовах праці та ставленні до людей. Виходячи з таких реалій, більшість молодих людей мріє переїхати на постійне місце проживання (ПМЖ), і для можливого переїзду обирають такі країни як Америка, Польща, Німеччина, Чехія, Іспанія, Португалія, Англія, Фінляндія та Голландія.

Відтак, опитані молоді люди, порівнюючи своє життя на Україні та за кордоном, переконалися в тому, що краще життя можливе, але, на превеликий жаль, не на своїй Батьківщині. Хоча деяких все ж таки не покидає надія на те, що все зміниться у позитивний бік для нашої країни.

**СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

1. Савицька Я. С. Людський капітал української молоді, як потенційних студентів у закордонних країнах. *Соціологія у пост(сучасності)*: зб. тез доп. ХІХ міжнар. наук. конф., м. Харків, 18 – 19 берез. 2021 р. Харків, 2021. С. 110 – 111.

2. Савицька Я. С. Проблеми працевлаштування молоді в Україні. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки* : матеріали ІV міжнар. наук. – практ. конф., м. Львів, 23 – 24 листоп. 2021 р. Львів, 2021. С. 39 – 40.

3. Фесенко А. М., Савицька Я. С. Міграційні наміри української освіченої молоді: формування та поширеність. *Virtus*. 2022. № 60. С. _ - _ . (прийнято до друку)

АНОТАЦІЇ

Савицька Я. С. «Відтік» освіченої молоді за кордон як міграційний тренд в сучасному українському соціумі. – На правах рукопису.

Наукова робота на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 054 «Соціологія». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2022. – 135 с., 5 рис., 17 табл., список використаних джерел з 70 найменувань, 4 додатки.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню та аналізу міграційної активності освіченої молоді в сучасних реаліях українського суспільства.

У кваліфікаційній роботі визначено зміст поняття зовнішньо-міграційних процесів, розглянуто освічену молодь як мобільну соціальну групу, схильну до участі у міграційних процесах. Описана проблема освітньої та трудової міграції освіченої молоді на світовому рівні. З'ясовані тренди та особливості міграційної активності української освіченої молоді. Визначено тенденції, що впливають на формування та поширення міграційних намірів молодих людей в Україні. Вказано на основні проблеми працевлаштування української інтелектуальної молоді як фактор її міграційної активності.

За результатами авторського емпіричного дослідження встановлено популярність та тренди «відтоку» за кордон освіченої молоді міста Миколаєва

Ключові слова: зовнішня міграційна активність, освічена молодь, міграційні процеси, міграційні наміри, трудова міграція,

освітня міграція, міграційні настрої, міграційні орієнтації, працевлаштування за кордоном, міграційний потенціал.

SUMMARY

Savytska Y. S. "Outflow" of educated youth abroad as a migration trend in modern Ukrainian society. – Manuscript.

Thesis for master's degree in specialty 054 «Sociology». – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2022. – 135 p., 5 fig., 17 tabl., 70 sources, 4 appendix.

The master's thesis is devoted to the study and analysis of migration activity of educated youth in the modern realities of Ukrainian society.

The master's thesis defines the content of the concept of external migration processes, considers educated youth as a mobile social group prone to participate in migration processes. The problem of educational and labor migration of educated youth at the world level is described. Trends and features of migration activity of Ukrainian educated youth are clarified. Trends influencing the formation and spread of migration intentions of young people in Ukraine are identified. The main problems of employment of Ukrainian intellectual youth as a factor of their migration activity are pointed out.

According to results of author's empirical research popularity and trends of "outflow" abroad of the educated youth of the city of Mykolaiv are established.

The conclusions of the study are summed up, a number of provisions are formulated that have theoretical and practical significance for further study of the problem of spreading the migratory "outflow" of Ukrainian educated youth abroad.

Key words: external migration activity, educated youth, migration processes, migration intentions, labor migration, educational migration, migration moods, migration orientations, employment abroad, migration potential.